

نوع مقاله: ترویجی

بررسی تطبیقی مختصات تأثیر دعا بر ساحت معرفت انسان در نظرگاه مذهب شیعه و کاتولیک

مهاجر مهدوی راد / استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه علوم و فنون دریایی خرمشهر

ali1945reza@kmsu.ac.ir orcid.org/0000-0002-8184-8163

پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۱۰

دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۵

چکیده

نیایش و تأثیر آن بر ساحت نفس در دو مذهب شیعه و کاتولیک دارای اهمیت است. در شیعه دعا به عنوان مخ عبادت و در مذهب کاتولیک به عنوان درگاه عبادت و حامل سر عظیم تعبیر شده است. اما هر دو مذهب بر اساس الاهیات حاکم بر خود، برای دعا تأثیراتی بر ساحت معرفت و بینش انسان در نظر گرفته که می‌تواند برای رسیدن به کمال پیروان خویش مؤثر باشد. با توجه به اهمیت نیایش در این دو مذهب و تأثیر آن بر ساحت نفس از یک جهت و لزوم گفت‌وگوی بین‌الادیان از جهت دیگر؛ بررسی تأثیر دعا بر معرفت از نظر شیعه و کاتولیک و وجوه تشابه و تمایز میان آنها را ضرورت بخشید. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی بوده و نتایج به دست آمده عبارت‌اند از: در هر دو مذهب، دعا کارکرد تأثیر بر معرفت و بینش نیایشگر را از رهگذر توجه و کمک به شناخت پروردگار، خودشناسی، شناخت منجی و معاد دارد. در مذهب کاتولیک از طریق معرفت‌بخشی روح‌القدس در ضمن دعای مسیح، غلبه جنبه اعطایی معرفت، تأکید بر معرفت تثلیثی، القا و تأیید باور گناه ذاتی انسان و باور به فدیة و نجات توسط عیسی علیه السلام بر ساحت معرفتی انسان تأثیر گذاشته و در دعای شیعه اکتسابی بودن معرفت از طریق محتوا محوریت داشته، تأکید بر شناخت توحیدی، شناخت انسان کامل، تأکید بر بندگی و رستگاری از طریق ایمان، و انجام کارهای نیک بر ساحت معرفتی انسان اثر گذاشته و زمینه تحقق کمال انسان را فراهم می‌آورد.

کلیدواژه‌ها: دعا، معرفت تثلیثی، معرفت توحیدی، معرفت اعطایی، شناخت منجی.

مقدمه

به مسئله دعا پرداخته شده است. اما علی‌رغم مباحث مطرح‌شده، بحث تطبیقی در تأثیر دعا بر بینش و معرفت انسان از نظر شیعه و کاتولیک و تمایز و تشابه آنها مطرح نشده است.

این مقاله به بیان نقش و تأثیر دعا بر معرفت و بینش انسان از نظر شیعه و کاتولیک پرداخته و با بیان نقاط هم‌گرا و واگرایی تأثیر دعا در دو مذهب به بحث تطبیقی اقدام نموده و در نهایت جمع‌بندی ارائه خواهد شد.

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱. دعا

دعا در لغت هم معنای ندا (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۳۱۵) و به معنای حاجت‌خواهی و طلب کمک و خواندن است (قرشی، ۱۴۱۲، ج ۲، ص ۳۳۴) و در اصطلاح عبارت است از: خواندن خداوند و میل و رغبت به سوی ایشان و برقراری رابطه با حضرتش (امینی، ۱۳۹۰، ص ۱۳).

دعا در لغت از نظر مذهب کاتولیک به معنای درخواست چیزهایی است که مربوط به رستگاری (نجات) است. (کاتولیک جدید) (دایرة المعارف، ۲۰۰۳، ص ۵۹۳) آکویناس معنای اولیه دعا را درخواست و طلب کردن یا عرض حال و تضرع می‌داند (آکویناس، ۲۰۰۷، ص ۴۹). دعای کاتولیک عبارت است از: سخن گفتن با خدا که این گفت‌وگو در قالب برکت و پرستش (راتزینگر، ۱۳۹۳، ص ۶۷۸)، درخواست (آکویناس، ۲۰۰۷، ص ۹۹)، حاجت‌خواهی، شکرگزاری و شفاعت صورت می‌گیرد. این گفت‌وگو صعود ذهن به سوی خداست (همان، ص ۱۰۱) که در آن انسان توجه، فکر و عشق خود را متوجه خدا می‌کند (کتاب دعا، ۱۹۵۴).

۲. تأثیر دعای شیعه بر ساحت بینش

۲-۱. معرفت‌بخشی نسبت به خداوند

اعتقاد به خداوند متعال بدون شناخت اوصاف و ویژگی‌های خداوند اثر زیادی بر کمال انسان نخواهد داشت. دعاهاى مأثور شیعی آکنده از توصیف‌های خداوند با اسما و صفات الهی است. از همین طریق سراسر این دعاها آموزش خدانشناسی، توحید، توکل و سایر ارزش‌های معنوی را به پیروان خود القا می‌نمایند (نورپهنا، ۱۳۷۲، ص ۲۵۳).

انسان به‌شکل فطری، معرفتی اجمالی نسبت به خداوند متعال دارد. یکی از عواملی که سبب می‌شود انسان علاوه بر شناخت فطری و اولیه

شناخت و معرفت، زیربنای ایمان و راه رسیدن به کمال و تعالی است. هرچه شناخت انسان نسبت به مبدأ و معاد و راه رسیدن به کمال و تعالی بیشتر باشد، بهتر می‌تواند راه را از چاه تشخیص دهد و در طی مسیر کمال و هدایت با چراغ علم و معرفت پیش رود تا به سرمنزل مقصود برسد. می‌توان گفت که معرفت و شناخت از دو راه در تکامل ایمان انسان تأثیرگذار است: نخست اینکه هرچه شناخت و معرفت انسان قطعی و محکم و یقینی‌تر باشد، باعث ایجاد حالت یقین می‌شود که به میزان افزایش یقین، ایمان انسان نیز افزایش می‌یابد. این امر خود سبب افزایش التزام عملی بیشتر به لوازم ایمان می‌شود؛ دوم اینکه این معرفت و شناخت هرچه در زندگی بیشتر مورد مراجعه و کاربردی‌تر شود و پیوسته مورد مراجعه قرار گیرد، سبب زنده ماندن آن ایمان حاصل از معرفت و شناخت خواهد شد (مصباح یزدی، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۲۴۸). این ایمان مجدداً سبب افزایش معرفت و یقین خواهد بود و این یقین و معرفت سبب التزام بیشتر به لوازم عملی ایمان خواهد بود. از این‌رو شخص رفته‌رفته در معرفت و ایمان و عمل به لوازم ایمان رشد کرده و به کمال نهایی خویش نزدیک‌تر خواهد شد.

یکی از نقش‌های دعا افزایش معرفت انسان نسبت به مبدأ و معاد و عالم هستی است. انسان از رهگذر دعا به معرفت‌های عمیق‌تری ناقل آمده و با تکرار این دعاها که درواقع نوعی تکرار معرفت‌های ذکرشده است، در افزایش معرفت، یقین و التزام به لوازم عملی ایمان مؤثر خواهد بود.

امام خمینی^{۱۰} در کتاب *شرح دعای سحر* به شرح این دعای شریف پرداخته. همچنین جناب آقای مملوحی در کتاب *شهود و شناخت خویش* به بررسی دعا از نظر عقل و نقل می‌پردازد. همچنین *نیایش عارفان اثر فنائی اشکوری و سجاده‌های سلوک* اثر علامه مصباح یزدی و کتاب‌های دیگر به شکل عام، به مسئله دعا و شرح آن پرداخته می‌شود. به شکل خاص می‌توان به مقاله «حقیقت دعا» اثر حمید پارسانیا، مقاله «دعا و نیایش در ادیان» اثر غلامرضا اکرمی، پایان‌نامه *مقایسه و تحلیل مضمون ادعیه مسیحی و ادعیه اسلامی با تأکید بر مزامیر و صحیفه سجاده‌ایه* اثر قربانی اشاره کرد. در حوزه کاتولیک نیز می‌توان به کتاب *تشبه به مسیح* اثر آکمپیس و *الحیة فی الصلاة* اثر جان لافرانس، کتاب *نماز کاتولیک*، جلد ۳۹ کتاب جامع *الهیات آکویناس* اشاره کرد که

باعث می‌شود روح انسان در این حالت دعا که لازم‌اش توجه و حضور قلب است نسبت به این حقایق پذیرش داشته باشد؛ راه دیگر اینکه در دعا معارفی مطرح می‌شود که لازم است برای فهم آنها تأمل نماییم و با تأمل در آنها زمینه معرفت در ما ایجاد می‌شود. علاوه بر اینکه خود الفاظ و عبارات دعای مأثور از حقایق پرده برمی‌دارند و باعث ارتباط تکوینی با این حقایق متعالی شده که تأثیرات ماورای طبیعی داشته و خود این کلمات بر روح و جان شخص نیایشگر اثر می‌گذارد. بیان معارف توحیدی می‌تواند از همه این راه‌ها در انسان اثر گذاشته و سبب معرفت‌افزایی نسبت به خداوند شود.

۲-۲. شناخت خویش

اهمیت خودشناسی در رسیدن به کمال چنان است که ثمره آن شناخت خداوند متعال است. پیامبر ﷺ می‌فرماید: «مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ» (مصباح الشریعه، ۱۴۰۰ ق، ص ۱۳). شناخت خداوند متعال از طریق سیر در آفاق و انفس امکان‌پذیر است: «سَرَّيْهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ» (فصلت: ۵۳). از این رو شناختن خویش یا همان سیر انفسی، سبب شناخت خداوند متعال است. حقیقت انسان همان مخلوق بودن و ضعف وجودی و عبودیت اوست که هرگاه این حقیقت را دریابد، لازم‌اش شناخت خداوند متعال خواهد بود (باقریان موحد، ۱۳۸۷، ج ۱، ص ۱۲۶).

یکی از عوامل شناخت خویش، دعاهای مأثوره شیعی است. در واقع دعا و مناجات مخصوصاً دعاهای مأثور شیعی زمینه معرفتی وسیعی در حوزه انسان‌شناسی و خودشناسی برای نیایشگر فراهم می‌کند. دعا به انسان، ضعف، فقر وجودی، جهل، غفلت و خطاکاری (مفید، ۱۴۱۳ ق، ص ۱۵۴) خود را متذکر می‌شود و همین شناخت انسان از خویشتن باعث ایجاد روحیه تعبد و سرسپردگی به خداوند قادر، غنی مطلق و عالم می‌شود. دعای شیعی از یک سو با بیان اسما و صفات الهی به نوعی باعث شناخت خدا شده و از سوی دیگر با نشان دادن حقیقت انسان به نیایشگر در قالب دعا هم راه و هم وسیله و هم مقصد را نشان می‌دهد.

بسیاری از فرازهای دعای شیعی که در واقع مناجات انسان‌های کامل با خداوند است، آینه‌ای از انسان و حقیقت او، نیازها، ناتوانایی، ضعف‌های انسان (ابن طاووس، ۱۴۰۹ ق، ج ۱، ص ۳۴۸) را در قالب مناجات در پیش روی انسان قرار می‌دهد؛ تا شخص خود را بشناسد و بهتر به حقیقت خود واقف شود و روح تواضع و عبودیت در برابر

نسبت به خداوند، شناخت گسترده‌تر و تفصیلی نسبت به خداوند پیدا کند. مسئله دعای مأثور شیعه است. دعاهای مأثور شیعه که از منبع علم و عصمت اهل بیت ﷺ سرچشمه گرفته، در بردارنده معارفی عظیم و ژرف در شناخت خدا، اسما و صفات حضرتش است. این دعاها به مراتب مختلف خدانشناسی اشاره می‌کنند. از توحید شروع می‌شود و همه اقسام توحید (ذاتی، صفاتی، ربوبی، خالق، فعلی و...) را دربر می‌گیرد. فرد نیایشگر از رهگذر این دعاها با این معارف توحیدی و ناب آشنا شده و رفته‌رفته در اثر انس با این گونه دعاها و این مفاهیم که در آنها گنجانده شده‌اند، سطح معرفت او نسبت به خدا، اسما و صفات حضرتش بالاتر رفته و این معرفت‌ها سبب ایجاد ایمان متعالی‌تر در انسان نسبت به خداوند می‌شود. به‌عنوان نمونه می‌توان به دعای اول صحیفه سجادیه اشاره کرد که امام سجاده ﷺ به خداوند عرضه می‌دارد: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الْأَوَّلِ بِلا أَوَّلِ كَانَ قَبْلَهُ، وَالْآخِرِ بِلا آخِرٍ يَكُونُ بَعْدَهُ» (علی بن الحسین ﷺ، ۱۳۷۶، ص ۲۸). نیایشگر با خواندن این دعا به این معرفت دست می‌یابد که خداوند ازلی و ابدی است. امام ﷺ در ادامه می‌فرماید: «ابْتَدَعَ بِقُدْرَتِهِ الْخَلْقَ ابْتِدَاعًا، وَاخْتَرَعَهُمْ عَلَى مَشِيئَتِهِ اخْتِرَاعًا» (همان)، که اشاره به خالقیت خداوند و اختراع کردن موجودات برحسب اراده خویش می‌نماید این فراز از دعا، فرد نیایشگر را متوجه خالقیت خداوند متعال و جاری بودن اراده خداوند در خلقت انسان می‌نماید.

در سراسر دعای مذکور روح توحید و یگانگی خداوند مطرح است. توجه به رازق بودن خدا، هادی بودن و مواهب الهی که خداوند به ما عطا کرده در قالب حمد و ستایش ذکر می‌شود. در دعای جوشن کبیر به نام‌ها و صفات‌های پروردگار می‌پردازد. و به صفات‌های خداوند از جمله اراده و قدرت و علم و حیات اشاره کرده و بعد از ذکر صفات ذاتی مذکور به صفات فعل خداوند اشاره می‌نماید (رک: کفعمی، ۱۴۱۸ ق، ص ۴۰۲-۴۱۱). به‌گونه‌ای که می‌توان گفت که در این دعا دایره‌المعارف کاملی از نام‌ها و صفات‌های خداوند جمع شده است.

وقتی نیایشگر با این گونه دعاها انس می‌گیرد، ابتدا با این حقایق و معارف آشنا می‌شود و رفته‌رفته با تکرار و توجه به حقایق متعالی موجود در مضامین دعاها، این معارف در عمق جان شخص رسوخ می‌نماید. رسوخ در عمق و روح از چند طریق صورت می‌گیرد: نخست با ایجاد فهم جدید نسبت به حقیقتی که تاکنون فرد آن را نمی‌شناخته، معرفتی جدید برای ما حاصل می‌شود و روح فرد در برابر آن حقیقت تسلیم می‌شود و آن را می‌پذیرد؛ راه دیگر اینکه برخی از حقایق را با وجود علم اجمالی نسبت به آنها، تلقین و استمرار و توجه به آن حقایق

حضرت حق در او زنده شود. کمال انسان در این است که فقر خود را نسبت به خدا درک نماید و به این حقیقت اعتراف کند: «يا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ» (فاطر: ۱۵). تا انسان نسبت به این واقعیت اعتراف نکند، فقر خود را به درستی نخواهد شناخت و به کمال انسانی نائل نمی‌شود؛ که یکی از اموری که موجب می‌شود انسان به این معرفت نزدیک شود یا معرفت او کامل شود، دعاست.

۲-۳. معرفت‌بخشی نسبت به انسان کامل و بندگان صالح

دعا در واقع تجلی حالات روحی و مقامات دعاکننده است. بر این اساس حضرات معصومین علیهم‌السلام در نیایش‌های خود معارف بلند و عمیقی را مطرح می‌کنند که تجلی حالات و مقامات آنان است. این‌گونه دعاها زمینه مناسبی برای شناخت معصومان علیهم‌السلام را فراهم می‌نماید. دعای ماثور شیعه از طریق بیان ویژگی‌های اولیای الهی از قبیل خالص شدن آنان برای خداوند و دین او، قرار گرفتن در نعمت‌های جاودان به شرط زهد در این دنیا و پذیرش آنان و علم الهی به رعایت این شرط از سوی آنها (ابن طاووس، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۲۹۵) که باعث قبول و تقرب آنها به نزد خداوند شده و نزول فرشتگان بر آنان، عنایت نمودن وحی و علم الهی به ایشان و درنهایت اینکه آنها راه و وسیله برای رسیدن به رضوان الهی هستند (همان). بیان این ویژگی‌ها، فرد نیایشگر را در ضمن دعا به موقعیت و مقام خاص اولیای الهی آشنا می‌نماید و در ضمن می‌فهمد که راه رسیدن به این مقام همان مسیری است که این اولیا طی نموده‌اند، یعنی اخلاص و زهد و اینکه خود این اولیا وسیله و مسیر رسیدن به خداوند هستند. و این وسیله بودن آنها یعنی اطاعت و تبعیت نمودن از آنان. از سوی دیگر در بعضی دعاها ماثور به بیان مصادیق این اولیا و بلکه کامل‌ترین این مصادیق می‌پردازد. (همان)

فرد در ضمن دعا هم با اولیای الهی و ویژگی آنها به شکل تفصیلی آشنا می‌شود و هم از نظر مصداقی با این شخصیت‌ها آشنا شده و هم اینکه قدر و منزلت پیروان و شیعیان آنها را درمی‌یابد (همان، ص ۲۹۷). انسان که خود طالب کمال است، وقتی با مصادیق انسان‌های کامل آشنا می‌شود و منزلت و ویژگی آنها را می‌شناسد و مقام و منزلت پیروان و شیعیان آنها را می‌فهمد (که همگی در دعا ذکر شده است)، در این صورت این معرفت، در آنها میل و انگیزه کمال‌طلبی را تحریک و جهت‌دهی کرده و از این‌رو شخص درصدد برمی‌آید که از این مصداق‌های کمال که در واقع مشعل‌ها و مسیرهای رسیدن به کمال

نهایی و قرب الهی هستند، الگوبرداری و پیروی کرده تا خود را به کمال نهایی برساند. در این صورت شوق پیروی و وصال به اولیای خدا در انسان ایجاد می‌شود: «اللَّهُمَّ وَتَحْنُ عَيْدِكَ النَّائِقُونَ إِلَيَّ وَإِيَّاكَ الْمَذْكُورَ بِكَ وَبِنَبِيِّكَ» (همان، ص ۲۹۸). این شوق رسیدن به انسان کامل، خود را در قالب توجه به این ولی خدا و ادای حقوق و انجام اوامر و جلب رضایت او ظاهر خواهد ساخت: «أَعِنَّا عَلَى تَأْدِيَةِ حُقُوقِهِ إِلَيْهِ، وَالْإِجْتِهَادِ فِي طَاعَتِهِ، وَالْإِجْتِنَابِ عَنِ مَعْصِيَتِهِ وَأَمْنِ عَلَيْنَا بِرِضَاهُ، وَهَبْ لَنَا رَأْفَتَهُ وَرَحْمَتَهُ، وَدُعَاءَهُ وَخَيْرَهُ، مَا نَنَالُ بِهِ سَعَةً مِنْ رَحْمَتِكَ وَقَوْراً عِنْدَكَ» (همان). در ادامه دعا این معرفت را به نیایشگر می‌دهد که قبولی نماز و بخشش گناهان و استجاب دعا و گشایش رزق و برطرف شدن غم‌ها و روا شدن حاجات و حتی تقرب به خداوند متعال به وسیله و از رهگذر ولی خدا (پیامبر و امام) صورت می‌گیرد؛ چنانچه عرضه می‌شود: «وَاجْعَلْ صَلَاتَنَا بِهِ مَقْبُولَةً وَدُنُوبَنَا بِهِ مَغْفُورَةً وَدُعَائَنَا بِهِ مُسْتَجَاباً وَاجْعَلْ أَرْزَاقَنَا بِهِ مَبْسُوطَةً وَهَمُومَنَا بِهِ مَكْفِيَةً وَحَوَائِجَنَا بِهِ مَقْضِيَةً وَأَقْبِلْ إِلَيْنَا بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَأَقْبِلْ تَقَرُّبَنَا إِلَيْكَ» (همان، ص ۲۹۹)

بنابراین می‌توان گفت که دعای ماثور در قالب دعا به نیایشگر از یک جهت شناخت‌هایی در مورد ویژگی انسان‌های کامل و اولیای الهی و مقام‌های آنان می‌دهد؛ از جهتی دیگر به بیان مصادیق این اولیا پرداخته؛ از سوی دیگر به بیان ویژگی و مقامات پیروان آنها می‌پردازد. این سلسله معارف باعث ایجاد معرفت بیشتر و تفصیلی‌تر نسبت به اولیای الهی شده و انگیزه کمال‌طلبی انسان را تحریک کرده و شوق رسیدن به این مقامات نیایشگر را به سوی الگوبرداری و تبعیت از این اولیا سوق می‌دهد. و نتیجه این معرفت و شوق حاصل از آن سعی در تشبیه به این اولیا و ادای حقوق و انجام اوامر آنان و دوری از نافرمانی آنان خواهد بود. از آنجایی که این اولیای الهی بر اساس بیان همین دعا وسیله و راه به سوی رسیدن به کمال مطلق و حضرت حق هستند؛ از این‌رو عمل بر اساس دستورات آنان و جلب رضایت آنان باعث قرب الهی «أَقْبِلْ تَقَرُّبَنَا إِلَيْكَ» (همان) و کمال نهایی می‌شود.

۲-۴. معادشناسی

توجه به معاد و جهان پس از مرگ که یکی از اصول دین اسلام و مذهب شیعه است، یکی از راهبردهای هدایتی قرآن است. به‌گونه‌ای که بخش عظیمی از آیات قرآن در رابطه با جهان آخرت و توجه انسان به آن و یا حوادث و احوال قیامت است (رک: حاقه: ۱۹-۳۷؛ زمر: ۳۰؛ آل‌عمران: ۱۸۵؛ قیامت: ۲-۱۵؛ صافات: ۵۸-۶۱). یکی از عوامل

علاوه بر موارد مذکور دعا در حوزه وسیعی از معرفت‌بخشی نقش‌آفرینی می‌کند؛ به‌عنوان نمونه شناخت مقام فرشتگان مقرب، شناخت عظمت قرآن، شناخت رابطه‌ی عام کائنات با انسان و بالعکس، شناخت برخی از اسرار الهی در تکوین موجودات، شناخت عیب‌های نفس و نفوذ شیطان (باقریان موحد، ۱۳۸۷، ج ۲، ص ۸۶)، شناخت مکارم اخلاق (علی‌بن‌الحسین علیه‌السلام، ۱۳۷۸، ص ۹۲) و موارد دیگر است.

۳. تأثیر دعای کاتولیک بر ساحت بینش

دعای کاتولیک باعث ایجاد و افزایش بینش‌های اساسی لازم برای نیل به کمال و سعادت می‌شود که عمده‌ترین آنها مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۱. معرفت‌بخشی نسبت به خدای پدر

دعای کاتولیک از دو راه باعث شناخت یا افزایش معرفت نسبت به خدای پدر می‌شود:

۳-۱-۱. شناخت از طریق بیان اوصاف خداوند در دعا

بیان ویژگی‌ها و نعمت‌های خداوند و نیز عمل نجات‌بخش او و آموختن انسان در دعاهای کاتولیکی، موجب ایجاد شناخت بیشتر و عمیق‌تر نسبت به خداوند و صفات او می‌شود. فرازهای مختلفی از دعاهای مسیحی از جمله سرودهای **مز/میر** که در بیان اعمال و نعمت‌های خداوند هستند، به انسان معرفتی نسبت به خداوند و اوصاف او از جمله جلال الهی (مزامیر ۸: ۱)، خالقیت (مزامیر ۸: ۳)، عدالت الهی (مزامیر ۹: ۴) می‌دهد که فرد در ضمن دعا کردن به این نعمت‌ها و عنایات توجه کرده و سبب افزایش معرفت او به خداوند، اوصاف و اعمال او می‌شود: «**مز/میر** چه در قالب سرودها و یا دعاهای سوگواری یا شکرگزاری یا درخواست فردی یا اجتماعی چه در قالب نغمه‌های پادشاهی سرودهای زیارت یا تأملات حکمت‌آمیز باشند. آینه‌ی اعمال حیرت‌انگیز خدا در تاریخ قومش هستند» (راتزینگر، ۱۳۹۳، ص ۶۶۷-۶۶۸).

دعاهای کاتولیکی به‌ویژه دعاهای موجود در عهد جدید در ایجاد و تقویت بینش تثلیث نقش مهمی ایفا می‌کند. عیسی علیه‌السلام در ضمن مناجات خود با خداوند او را پدر می‌خواند (متی ۶: ۹). و این عیسی علیه‌السلام است که رابط میان انسان و خداست و فقط می‌توان با نام او خدا را خواند.

بازدارنده از انجام گناه یادآوری مرگ و قیامت است (تحریم: ۶)، که باعث اصلاح نفس از اخلاق بد (شعرا: ۸۹-۸۸) و انگیزه‌بخش انجام واجبات و به‌دست آوردن فضیلت‌های معنوی می‌باشد. (صافات: ۶۱). در دعای شیعه می‌بینیم که از این نکته استفاده کرده و از طریق توجه دادن، فرد دعاکننده در ضمن دعا به قیامت و گذرگاه‌ها و گردنه‌های در پیش رو می‌پردازد. «مَوْلَايَ يَا مَوْلَايَ أَيُّ الْأَهْوَالِ أَنْذَرُ وَأَيُّهَا أَنْسَى وَلَوْ لَمْ يَكُنْ إِلَّا الْمَوْتُ لَكَفَى كَيْفَ وَمَا بَعْدَ الْمَوْتِ أَعْظَمُ وَأَدْهَى» (طوسی، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ص ۱۶۳). همچنین با توجه دادن به سكرات مرگ و عالم و شرایط قبر: «فَمَا لِي لَا أَبْكِي أَبْكِي لِخُرُوجِ نَفْسِي أَبْكِي لِظُلْمَةِ قَبْرِي أَبْكِي لِضَيْقِ لِحْدِي أَبْكِي لِسُؤَالِ مَنْكِرٍ وَنَكِيرٍ إِيَّايَ أَبْكِي لِخُرُوجِي مِنْ قَبْرِي غُرْبَانًا ذَلِيلًا حَامِلًا ثِقْلِي عَلَى ظَهْرِي» (ابن‌طاووس، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۷۲)، باعث می‌شود که فرد در ضمن نیایش در مورد قیامت بیاندیشد و زمینه‌ساز خروج شخص از غفلت را ایجاد نموده، در نهایت شخص نیایشگر به فکر آماده شدن برای مواجهه با مرگ و قیامت افتاده که از طریق تزکیه نفس و اجتناب از رذیلت‌های اخلاقی خواهد بود (شمس: ۹-۱۰).

۲-۵. شناخت نسبت به منجی و موعودگرایی

یکی از ویژگی‌های انسان تعالی‌یافته توجه و انتظار ظهور منجی موعود است؛ چراکه انتظار فرج بهترین عمل تلقی شده است: «أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ أَنْتَظَرُ الْفَرَجِ» (اربلی، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۲۰۷)؛ که این انتظار سبب ایجاد آمادگی شخص و زمینه‌سازی برای فرج و ظهور خواهد بود. دعای شیعی به این مسئله عنایت داشته و در دعاهای خود به آن اشاره می‌کند: «اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ فَقَدْ نَبِينَا وَعَيْبَةَ وَوَلَيْنَا وَشِدَّةَ الزَّمَانِ عَلَيْنَا وَوُقُوعَ الْفِتَنِ بِنَا وَتَطَاهَرَ الْأَعْدَاءِ عَلَيْنَا وَكَثْرَةَ عَدُوِّنَا وَقِلَّةَ عَدَدِنَا اللَّهُمَّ فَأَفْرُجْ ذَلِكَ بِفَتْحِ مِنْكَ تَعْجَلْهُ وَتَصْرِّ مِنْكَ تَعَزُّهُ وَإِمَامٍ عَدْلٍ تَطْهَرُهُ» (ابن‌بابویه، ۱۳۹۵ق، ج ۲، ص ۵۱۴؛ کفعمی، بی‌تا، ص ۵۸۲). درواقع دعا با بیان وضعیت موجود بشر از زیادی فتنه‌ها و دشمنان و فقدان پیامبر، به انسان غیبت امامش را یادآوری کرده و این معرفت را می‌دهد که هرچه از این حوادث و مشکلات پیش‌آمده، راه‌حل آن ظهور امام عادل و فرج ایشان است. لذا فرد نیایشگر به ظهور و تحقق دولت حق رغبت پیدا می‌نماید (کفعمی، بی‌تا، ص ۵۸۱) و برای تحقق این دولت کریمه سعی در ایجاد زمینه و بستر لازم از طریق تهذیب نفس و ادای حقوق امام زمان و دوری از نافرمانی ایشان (ابن‌طاووس، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۲۹۸) می‌نماید.

۱-۲. معرفت بخشی نسبت به خدا از طریق دعای مسیح

یکی از گونه‌های دعای مسیحی، دعا به اسم مسیح است که اختصاص به مسیحیت دارد. دعا خواندن به اسم مسیح موجب معرفت نسبت به خداوند می‌شود. عیسی علیه السلام راه و زندگی است و کسی نمی‌تواند به خدا برسد مگر به وسیله عیسی علیه السلام (یوحنا ۱۴: ۶). به گونه‌ای که عیسی علیه السلام شناخت خدا را منوط به شناخت خویش می‌داند: «اگر مرا می‌شناختید، پدر مرا نیز می‌شناختید و بعد از این او را دیده‌اید» (یوحنا ۱۴: ۷). دعا خواندن به نام عیسی علیه السلام چیزی است که در مسیحیت تازگی دارد و عیسی علیه السلام به این مسئله اشاره می‌کند: «اگر چیزی به اسم من طلب کنید من آن را به‌جا خواهم آورد» (یوحنا ۱۴: ۱۴).

خود شناخت عیسی علیه السلام راه و مسیر شناخت خداست. در واقع ایمان به پسر شاگردان را به شناخت پدر نائل می‌کند (رک: راتزینگر، ۱۳۹۳، ص ۶۷۵)؛ چراکه راه و زندگی عیسی علیه السلام است و از هیچ راهی به‌جز عیسی علیه السلام نمی‌توان به خدا رسید (یوحنا ۱۴: ۶). خداوند را فقط عیسی علیه السلام که پسر اوست می‌شناسد و این پسر است که می‌تواند به دیگران خدا را بشناساند (متی ۱۱: ۲۷). از این رو شناخت خدا جز به وسیله عیسی علیه السلام محقق نمی‌شود (رک: متی ۱۱: ۲۶).

از نظر کاتولیک دعای به درگاه پدر به معنای ورود به سر اوست، آن‌طور که او هست و آن‌طور که پسر او را بر انسان‌ها آشکار ساخته است (راتزینگر، ۱۳۹۳: ۷۱۴): «عبارت خدای پدر هرگز بر کسی آشکار نشده است، وقتی که موسی از خدا پرسید که او کیست نام دیگری را شنید. نام پدر در پسر برای ما آشکار شده است؛ چون نام پسر جدید پدر را دربر دارد» (همان).

فرد نیایشگر می‌تواند خدا را پدر بخواند و علت آن این است که خداوند خودش را به وسیله انسان شدن پسرش ظاهر کرده و نیز روح فرزندش خدا را به ما می‌شناساند. روح پسر مشارکتی را در رابطه با شناخت خدا به افرادی که معتقدند: «عیسی، مسیح است، از خدا مولود شده است» (اول یوحنا ۵: ۱) عنایت می‌کند.

هنگامی که به درگاه پدر دعا می‌شود، با او و با پسرش عیسی مسیح سهیم شده و رابطه‌ای نزدیک (رک: اول یوحنا ۱: ۳) برقرار می‌شود، با احساس شگفتی تازه‌ای او را شناخته و درک می‌شود (راتزینگر، ۱۳۹۳: ۷۱۵).

وقتی شخص مسیحی دعا می‌کند و این دعا را با اسم عیسی علیه السلام می‌خواند، دعای او با دعای عیسی علیه السلام پیوند خواهد خورد، در این

صورت خدای پدر، به نیایشگر روح تسلی‌بخشی عنایت می‌کند که همیشه همراه انسان خواهد بود: «و من از پدرم سؤال می‌کنم و تسلی‌دهنده‌ای دیگر به شما عطا خواهد کرد، تا همیشه با شما بماند» (یوحنا ۱۴: ۱۶). این تسلی‌بخش همان روح پاک خداست که انسان مؤمن را با تمام حقایق آشنا خواهد کرد (یوحنا ۱۴: ۲۶). از این رو خواندن به اسم عیسی علیه السلام باعث معرفت نیایشگر به همه حقایق از جمله؛ شناخت خدا، شناخت بیشتر عیسی علیه السلام و تعمیق در معرفت به او، شناخت سر فصیح، تدبیر نجات و هر آنچه انسان برای هدایت به آن احتیاج دارد، می‌شود.

۳-۲. شناخت نسبت به فدیة و نجات

عقیده فدیة و نجات توسط اعمال نجات‌بخش مسیح و اینکه ایشان به خاطر بخشیده شدن گناهان انسان‌ها به صلیب کشیده شد، در دعای کاتولیک مورد توجه و معرفت‌بخشی قرار می‌گیرد: «تو را بابت همه برکات و مرحمت‌های عظیمت سپاس می‌گویم. مرا از هیچ چیز خارج کردی، به خاطر اینکه به وسیله مرگ پسر مرا رهایی دادی (باز خرید کردی)، مرا توانا ساختی برای شرکت. اینکه در زندگی آسمانی در فیض شرکت کنم. به خاطر اینکه مرا جزئی از بدن باطنی پسر قراردادی، به خاطر اینکه به من فرصت و مجال دادی تا برای بالا بردن آن بدن کار کنم» (کتاب دعا، ۱۹۵۴، ص ۱۱).

«فیض و سلامتی از جانب خدای پدر و سرور ما عیسی مسیح با شما باد که خود را برای گناهان ما داد تا ما را از این عالم حاضر شریک به‌حسب اراده خدا و پدر ما خلاصی بخشد» (غلاطیان ۱: ۵-۳).

دعای کاتولیک با تأکید و توجه دادن به فدا شدن عیسی علیه السلام برای نجات انسان باعث توجه بیشتر و تلقین این باور اساسی در نیایشگر می‌شود؛ به گونه‌ای که عقیده مذکور در مراسم عشای ربانی به‌صورت بخشی از مناسک درآمده و به‌طور نمادین به نیایشگران منتقل می‌شود. و این فدا شدن عیسی علیه السلام به مسیحیان زندگی تازه‌ای می‌دهد که اثر عینی و اجتماعی گناه نمی‌تواند در آن مانعی ایجاد کند و نوع بشر از طریق نماینده خویش یعنی عیسی علیه السلام مصلوب با خدای عزوجل از در مصالحه وارد می‌شود (بونهافر، بی‌تا، ص ۳۰). از این رو در واقع مطرح شدن فدیة و نجات در دعا تأکید بر نجات‌بخشی عیسی علیه السلام و القای این بیش است که به سبب فدیة عیسی علیه السلام، انسان با خداوند از در صلح وارد شده و توانایی گفت‌وگو با خدا را خواهد داشت.

۳-۳. شناخت خویش

شناخت جایگاه انسان در تعالی و رسیدن به کمال دارای اهمیت است. آگوستین معتقد است که در یقین به هستی خویش، یقین به هستی خدا مستتر است؛ چراکه آدمی خداوند را مطابق تصویر خود آفریده است (یاسپرس، ۱۳۶۳، ص ۳۴). از این رو توصیه می‌کند که باید به خویشتن بازگشت و حقیقت درون آدمی است (همان، ص ۲۶). گناه موروثی بشر و طبیعت کهنه و متمایل به گناه انسان و اینکه راهی برای رسیدن به کمال ندارد، جز راه مطرح‌شده در مسیحیت و نیز فهمیدن توان انسان در اینکه چقدر می‌تواند تعالی یابد؛ از مقوله‌های خودشناسی و انسان‌شناسی مطرح‌شده کاتولیک است که حاکی از اهمیت و نقش خودشناسی در تعالی و کمال دارد: «ای مسیحی، کرامت خویش را بشناس و اکنون که در طبیعت خدا شریک شده‌ای، با گناهکاری به وضع فرومایه پیشین خود بازگرد. به یاد آر که چه کسی سر توست و عضوی از بدن چه کسی هستی. هرگز فراموش مکن که تو از سلطه تاریکی رهانیده و به نور ملکوت خدا داخل شده‌ای» (راتزنگر، ۱۳۹۳، ص ۴۷۵). دعای کاتولیکی با بیان‌های مختلف از جمله توصیف‌های خداوند (رک: مزامیر ۸: ۳ و ۹: ۴) و رحمت او (رک: مزامیر ۱۳۶: ۱-۲۶) و نیز نشان دادن فقر و ضعف و ناتوانی خویش در برابر خداوند (رک: مزامیر ۸: ۴؛ ۳۸: ۸-۱؛ ۶۳: ۸-۱) و عیسی علیه السلام از سویی باعث شناخت خدای پدر و مسیح شده و از سوی دیگر باعث شناخت بیشتر انسان نسبت به خود و ناتوانی و ضعف‌های خویش می‌شود. در دعای مزامیر آمده که: «پس انسان چیست که او را به یاد بیاوری، او را از فرشتگان اندکی کمتر ساختی و تاج جلال و اکرام را بر سر او گذاردی» (مزامیر: ۸-۴). در این فراز که منظور از فرشتگان الوهیم است و معمولاً آن را خدا ترجمه می‌کنند، پس احتمالاً صحیح‌تر این است که ترجمه شود: او را از خدا اندکی کمتر ساختی (ساروخاچیکی، ۱۹۸۲: ۷۱-۷۲)، که نشان‌دهنده مقام انسان است. در جای دیگری از مزامیر عرضه می‌شود: «ای خداوند آدمی چیست که او را به حساب بیاوری؟» (مزامیر ۱۴۴: ۳-۴)، که این بیان نشان‌دهنده پستی و ضعف انسان است (ساروخاچیکی، ۱۹۸۲، ص ۷۲). هرچه معرفت انسان به خداوند که یکی از ثمرات دعا و مناجات با خداوند است بیشتر شود، به ضعف و فقر و حقیقت خویش بیشتر پی برده و سبب اطاعت نسبت به خدا می‌شود. در واقع دعای کاتولیکی بستر مناسبی برای شناخت بیشتر خویش فراهم می‌کند. در قالب مناجات مختلف ضعف و فقر و نقص

و گناهکار بودن انسان در دعا مطرح می‌شود: «ما را کمک کن تا کمک تو را برای ضعف و سستی خویش دریافت کنیم...» (کتاب دعا، ۱۹۵۴، ص ۱۴). و نیز مقام و هدف و غایتی که باید به آن برسد: «پدر را شکرگزاری که ما را لایق بهره میراث مقدسان در نور گردانیده است و ما را از قدرت ظلم رهانید، به ملکوت محبت پسر خود منتقل ساخت که در وی فدیۀ خود یعنی آموزش گناهان خویش را یافته‌ایم» (کولسیان ۱: ۱۲-۱۴). بیان جایگاه انسان نسبت به خداوند متعال از مواردی است که باعث خودشناسی بیشتر می‌شود.

۳-۴. معرفت‌بخشی نسبت به ظهور مسیح

آخرت‌گرایی یا انتظار مسیحا یکی از ویژگی‌های مسیحیت است و شوق آمدن مسیح از دوران عهد عتیق وجود داشته است (میشل، ۱۳۷۷، ص ۳۷) و در همه کلیسای بشارت‌دهنده، بازگشت مسیح امری انکارناپذیر است (زیبایی‌نژاد، ۱۳۸۲، ص ۵۸). این اندیشه نشانه اوج جلال و کمال مسیحی است که فرد مسیحی در انتظار فرارسیدن آن است: «چون مسیح که زندگی ما است ظاهر شود آنگاه شما هم با وی در جلال ظاهر خواهید شد» (کولسیان ۳: ۴). این آموزه در دعای خداوند در ضمن عشای ربانی نمود پیدا می‌کند. این دعایی است که متناسب با آخرالزمان یعنی مربوط به دوره نجات است. شروع این دعا از فیض روح‌القدس آغاز شده و تحقق آن در زمان بازگشت مسیحا خواهد بود. آیین عشای ربانی و دعای خداوند، انتظار مشتاقانه بازگشت خداوند است: «هرگاه این را بنوشید به یادگاری من بکنید؛ زیرا هرگاه این نان را بخورید و این پیاله را بنوشید، موت خداوند را ظاهر می‌نماید تا هنگامی که بازآید» (اول قرن‌تینان ۱۱: ۲۵-۲۶).

در دعای خداوند (متی ۶: ۹-۱۳)، نیایشگر مسیحی علاوه بر عرض حاجت با این اعتقاد مهم و اساسی یعنی اشتیاق به بازگشت مسیح و ظهور او آشنا شده و در وجود او انگیزه و شوق و امید به بازگشت مسیح دمیده می‌شود. این انگیزه و امید همان طور که پولس در نامه کولسیان مطرح می‌کند، موجب تهذیب نفس و دوری از آلوده شدن به گناهان و هواهای نفسانی می‌شود: «چون مسیح که زندگی ما است ظاهر شود، آنگاه شما هم با وی در جلال ظاهر خواهید شد پس ... زنا و ناپاکی و هوی و هوس و شهوت قبیح و طمع که بت‌پرستی است که به سبب اینها غضب خدا بر انبای معصیت وارد می‌آید که شما نیز سابقاً در اینها رفتار می‌کردید، هنگامی که در آنها زیست می‌نمودید، لکن الحال شما همه را ترک

می‌آورند، حقارت و عظمت در او جمع می‌شوند (همان). بنابراین دعاهای کاتولیک از جمله دعای کاهنی عیسی ☩، دارای ابعاد مختلفی است؛ از جمله بیان سیر اعتقادی مسیحیت و جمع شدن همه آنچه یک مسیحی در راه رسیدن به کمال و تعالی نیاز به آن دارد.

۴. وجوه شباهت و افتراق تأثیر دعا بر مختصات معرفتی شیعه و کاتولیک

پس از بیان نقش دعا در بینش انسان از نظر شیعه و کاتولیک به بررسی وجوه شباهت و افتراق تأثیر دعای شیعه و کاتولیک بر ساحت معرفت انسان می‌پردازیم.

۴-۱. شباهت تأثیر دعا بر ساحت بینشی

در هر دو حوزه دعایی افزایش باور و ایمان شخص مورد توجه قرار گرفته است. همان‌طور که گفته شد دعا در بینش‌افزایی و عمق بخشیدن به معرفت و شناخت خدا مؤثر است. به‌وسیله نیایش که مستقیماً با قلب انسان سروکار دارد، این حقایق به قلب القا می‌شود و فارغ از همه شبهات و حجاب‌های مادی و معنوی شخص با بیان مضامین و حقایق، رفته‌رفته آشناتر شده و بینش او را می‌افزاید.

۴-۱-۱. خداشناسی

دعای شیعه و کاتولیک با بیان اوصاف و ویژگی‌های خداوند در قالب دعا باعث معرفت‌بخشی و یا افزایش و عمق بخشیدن به خداشناسی می‌شود. دعا معرفت فطری اجمالی نسبت به خداوند را افزایش و تفصیل می‌دهد. در دعا معارف و مضامینی وجود دارد که نیاز به تأمل و تفکر دارند، از این‌رو باعث ایجاد روحیه تأمل و تفکر شده و سطح معرفت انسان را نسبت به خداوند عمق می‌بخشد. تکرار دعا در هر دو حوزه باعث انتقال معارف دعا به انسان و زنده ماندن ایمان حاصل از معرفت و شناخت می‌شود (مصباح یزدی، ۱۳۸۴، ج ۱، ۲۴۸).

۴-۱-۲. خودشناسی

دعای کاتولیکی و شیعی با بیان اوصاف و ویژگی‌های انسان و توجه دادن انسان به ضعف و فقر و نقص خویش نسبت به خداوند متعال باعث خودشناسی فردی می‌شود. بیان موقعیت و جایگاه هستی‌شناسانه انسان در دعاهای شیعی و کاتولیکی زمینه معرفتی قابل‌توجهی را در فرد دعاکننده نسبت به خود فراهم می‌نماید.

کنید... چون که انسانیت کهنه را با اعمالش از خود بیرون کرده‌اید» (کولسیان ۳: ۹۵). ثمره این انتظار و عمل به مقتضای آن تولد تازه‌ای است که باعث معرفت نسبت به راستی و حقیقت شده و فرد سعی می‌کند که هر روز بیشتر شبیه مسیح که خالق این زندگی است بشود (کولسیان ۳: ۱۰).

بنابراین دعای مسیحی با توجه به مسئله آخرت‌گرایی و ظهور مسیح در فرد نیایشگر حالت انتظار را ایجاد می‌کند که این انتظار مشتاقانه، فرد را به تهذیب نفس و دوری از گناه و تشبیه به مسیح رهنمون می‌شود تا از طریق عمل و تهذیب نفس خود را آماده ظهور گرداند.

۳-۵. معرفت‌بخشی‌های دیگر

گاهی دعای کاتولیک با تغییر بیان خود از شکل دعایی به شکل خبری، معارفی را به طرف مقابل منتقل می‌نماید: «برای این دعا می‌کنم تا محبت شما در معرفت و کمال فهم بسیار افزون‌تر شود تا چیزهای بهتر را برگزینید و در روز مسیح بی‌غش و بی‌لغزش باشید و پر شوید از میوه عدالت که به‌وسیله عیسی مسیح برای تمجید و حمد خداست» (فیلیپیان ۱: ۹-۱۱).

«و از آن جهت ما نیز از روزی که این را شنیدیم باز نمی‌ایستیم از دعا کردن برای شما و مسئله نمودن تا از کمال معرفت اراده او در حکمت و فهم روحانی پر شوید تا شما به طریق شایسته خداوند به کمال رضامندی رفتار نمایید و در هر عمل نیکو بار آورید و به معرفت کامل خدا نمو کنید و به اندازه توانایی جلال او در قوت تمام زور آور شوید تا صبر کامل و تحمل را با شادمانی داشته باشید. و پدر را شکر گذارید که ما را لایق بهره میراث مقدسان در نور گردانیده است و ما را قدرت ظلمت رهناید به ملکوت پسر محبت خود منتقل ساخت که درون وی فدیۀ خود یعنی آموزش گناهان خویش را یافته‌ایم» (کولسیان ۱: ۹-۱۴).

دعای حضرت عیسی ☩ که در آخرین ساعات قبل از دستگیری‌اش با خدا راز و نیاز می‌کند، طولانی‌ترین دعای انجیل است. این دعا شامل تمام تدبیر خلقت و نجات و نیز شامل مرگ و رستاخیز اوست (راتزینگر، ۱۳۹۳، ص ۷۰۶).

در دعای ساعت (ر.ک: یوحنا ۱۷: ۵-۱) همه‌چیز در مسیح دوباره جمع شده است؛ خدا و جهان، کلمه و جسم، زندگی جاودانه و زمان، محبتی که خود را تسلیم می‌کند و گناهی که به آن خیانت می‌کند. شاگردانی که حضور دارند و آنانی که با سخن شاگردان به او ایمان

۳-۱-۴. معرفت‌های دیگر

در هر دو دعای کاتولیک و شیعی می‌بینیم که غیر از خداشناسی، خودشناسی و مسئله ظهور منجی به جنبه‌های دیگر از معرفت نظیر اخلاق، محبت، چگونگی ارتباط با دیگران، اراده، فهم، حکمت توجه می‌شود.

۲-۴. وجوه افتراق تأثیر دعا بر ساحت بینشی

۱-۲-۴. خداشناسی

دعای شیعی از آن جهت که برگرفته از منبع علم الهی و عصمت است، متضمن عالی‌ترین و ناب‌ترین مضامین در قالب شناخت خداوند متعال است. روح توحیدی حاکم بر این دعاها یکی از وجوه تمایز میان دعای شیعی و کاتولیکی است. در دعای شیعی که مبتنی بر نگرش توحیدی است، اقسام توحید مطرح می‌شود که سبب افزایش معرفت توحیدی انسان نسبت به خداوند در شئون مختلف مثل توحید در ذات، صفات، خالقیت و فعل می‌شود (علی بن الحسین علیه السلام، ۱۳۷۶، ص ۲۸).
دعای کاتولیکی که مبتنی بر نگاه تثلیثی در مسئله الوهیت است، مضامینی که در این دعا مطرح شده مضامین تثلیثی است که در واقع فرد نیایشگر با استفاده از این دعاها نه بر معرفت توحیدی، بلکه بر معرفت تثلیثی تکیه کرده و در روح شخص نهادینه می‌شود. علاوه بر آن دعای مسیح باعث می‌شود که روح تسلی‌بخش، معرفت‌هایی نظیر شناخت خدا، سرِّ فصیح، و همه شناخت‌های لازم برای هدایت بشر به نیایشگر داده شود. درحالی‌که در دعای شیعه چنین ادعایی وجود ندارد، بلکه علاوه بر لطف و عنایت و جریان فیض الهی از رهگذر دعا به شخص نیایشگر، خود دعا نیز دارای مضامین و معارف عالی در حوزه شناخت خدا و معرفت‌های لازم برای هدایت است. در واقع معرفت مورد ادعای کاتولیک در دعای آنها اعطایی است و معرفت مورد ادعای شیعه اکتسابی - اعطایی است.

۲-۲-۴. خودشناسی

دعای کاتولیکی در خودشناسی علاوه بر تذکر و توجه دادن انسان به ضعف و فقر وجودی خویش، از گناهکار بودن ذاتی انسان و لطف و عنایت خداوند برای بخشیدن گناه موروثی بشر سخن به میان می‌آورد. درحالی‌که در دعای شیعه در مسئله خودشناسی بر بیان فقر و ضعف انسان تأکید کرده و گناه ذاتی را به تبع باور به اختیار انسان مردود می‌داند.

۳-۲-۴. شناخت انسان کامل

دعای شیعی در معرفت‌بخشی و شناخت انسان کامل نقش دارد. از این جهت که دعای معصوم در واقع آینه‌ای از حالات و مناجات این حضرات است که در قالب دعا مطرح شده است. خصوصیات و مقامات آنان و نیز شناساندن مصادیق عینی و خارجی این انسان‌های کامل صورت می‌گیرد. انسان طالب کمال، با معرفت یافتن به انسان‌های کامل و میل و انگیزه‌های کمال‌طلبی او را به سوی این اولیای الهی و پیروی از آنها می‌کشانند.

در دعای کاتولیک هر چند از عیسی علیه السلام سخن به میان می‌آید، اما نه به‌عنوان انسان کامل، بلکه به‌عنوان پسر خداوند و از این رو در شناخت انسان کامل و مصادیق آن یا اشاره نمی‌شود و یا به شکل گذرا مطرح می‌شود.

۴-۲-۴. عقیده به فدیة و باور به نجات

یکی از تفاوت‌های دعای کاتولیک مطرح شدن و تعمیق باور به فدا شدن مسیح و مسئله نجات از گناه نخستین است (غلاطیان ۱: ۵-۴). در دعای کاتولیک نجات انسان توسط فدا شدن پسر و توانا شدن انسان برای شرکت در زندگی آسمانی (راتزینگر، ۱۳۹۳، ص ۱۱) مطرح است. دعای کاتولیک در ضمن دعا و اعمال عشای ربانی این باور را برای نیایشگر تقویت می‌کند (غلاطیان ۱: ۵-۴؛ کتاب دعا، ۱۹۵۴، ص ۱۱). درحالی‌که در دعای شیعه آموزش گناهان توسط خداوند به وسیله توبه و استغفار مطرح است.

نتیجه‌گیری

از آنچه بیان شد به دست می‌آید که هر کدام از دعای شیعی و کاتولیکی بر اساس مبانی الاهیاتی خویش بر بینش و معرفت نیایشگر اثر گذاشته و زمینه نیل به کمال انسان را فراهم می‌کند. در فرآیند تأثیرگذاری دعای شیعی و کاتولیک تشابه‌ها و تمایزهایی وجود دارد: وجوه شباهت در این زمینه به این شکل است که دعای شیعه و کاتولیک از طریق خداشناسی، خودشناسی، معرفت‌دهی و معرفت‌افزایی نسبت به ظهور منجی بر بینش نیایشگر تأثیر می‌گذارد.

با وجود این شباهت‌ها، تفاوت‌هایی نیز میان تأثیر دعای شیعه و کاتولیک بر بینش و معرفت نیایشگر وجود دارد که عبارت‌اند از: ابتنای دعای شیعی بر نگرش توحیدی و دعای کاتولیک بر نگرش

مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۸۹، *سجاده‌های سلوک*، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.
 _____، ۱۳۸۴، *اخلاق در قرآن*، قم، مؤسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.
 مفید، محمدبن محمد، ۱۴۱۳ق، *کتاب المزار - مناسک المزار (للمفید)*، قم، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید.
 ممدوحی، حسن، ۱۳۸۳، *شهود و تسنخت*، قم، بوستان کتاب.
 منسوب به جعفر بن محمد، ۱۴۰۰ق، امام ششم، *مصباح الشریعه*، بیروت، اعلمی.
 موسوی خمینی، سیدروح‌الله، ۱۳۸۶، *شرح دعای سحر*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

میشل، توماس، ۱۳۷۷، *کلام مسیحی*، ترجمه حسین توفیقی، قم، مرکز مطالعات و تحقیقات ادیان و مذاهب.

نوربها، حسنعلی، ۱۳۷۲، *پرورش در پرتو نیایش*، قم، نشر تفکر.

یاسپرس، کارل، ۱۳۶۳، *آگوستین*، ترجمه محمدحسن لطفی، تهران، خوارزمی.
 Aquinas, Thomas, 2007, *Theology*, Summa, Kevin D. O'Rourke O.P., Cambridge University Press.
 New Catholic Encyclopedia, 2003, Second Editor For The Catholic University Of America Press Editorial Staff, Galf.
 The Prayer Book, 1954, ed: Reeven, John P. O'Connell, M.A., S. T. D and Jex Martin, M. A. The Catholic Press, INC, Chicago 1.

تثلیثی، غلبه جنبه اعطایی بودن معرفت در دعای مسیح نسبت به خدا توسط روح‌القدس و غلبه جنبه اکتسابی بودن معرفت خدا در دعای شیعه، دور و آسمانی بودن خدا در دعای کاتولیک و نزدیک بودن حضرتش در دعای شیعی، تأکید و توجه دعای شیعی بر ضعف و فقر وجودی انسان و تأکید دعای کاتولیک بر گناه موروثی انسان و تأکید بر باور به فدیة و نجات توسط عیسی ﷺ در دعای کاتولیک و تأکید بر نجات به‌وسیله ایمان، عمل صالح در دعای شیعه، ازجمله موارد تمایز در معرفت‌دهی دعای شیعه و کاتولیک است.

منابع.....

کتاب مقدس، ۱۹۹۶، ترجمه قدیم، ایلام.

ابن طاووس، علی بن موسی، ۱۴۰۹ق، *إقبال الأعمال*، تهران، دار الکتب الإسلامیه.
 اربلی، علی بن عیسی، ۱۳۸۱ق، *کشف الغمّة فی معرفة الأئمّه*، تبریز، بنی هاشمی.

الافرانس، جان، ۱۹۸۹، *الصلاة فی الحیاة*، ترجمه الاب البیراونا، بغداد، مطبعه التایمس.

امینی، محمدعلی، ۱۳۹۰، *نقش تربیتی نیایش از منظر قرآن و عهدین*، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب.

اکومپیس، توماس، ۱۳۸۳، *اقتدا به مسیح*، ترجمه سایه میثمی، تهران، هرمس.
 باقریان موحد، سیدرضا، ۱۳۸۷، *نیایش از دیدگاه اندیشمندان*، تهران، مؤسسه فرهنگی دین پژوهی بشرا.

بونهافر، دیتریش، بی تا، *مشارکت مسیحی*، عیسی دیباچ، بی جا، بی نا.

خاچیکی، سارو، ۱۹۸۲، *اصول مسیحیت*، بی جا، حیات ابدی.

راتزینگر، ۱۳۹۳، *تعالیم کلیسای کاتولیک*، مترجمان احمدرضا مفتاح، حسین سلیمانی و حسن قنبری، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب.

راغب أصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ق، *مفردات ألفاظ القرآن*، بیروت - دمشق، دار القلم - الدار الشامیه.

زیبایی نژاد، محمدرضا، ۱۳۸۲، *مسیحیت‌شناسی مقایسه‌ای*، تهران، سروش.

علی بن الحسین، امام چهارم، ۱۳۷۶، *الصحیفة السجادیة*، قم، الهادی.

فناهی اشکوری، محمد، ۱۳۸۶، *نیایش عارفان*، قم، مؤسسه شیعه‌شناسی.

قربانی، فاطمه، ۱۳۹۳، *مقایسه و تحلیل مضمون ادعیه مسیحی و ادعیه اسلامی با تأکید بر مزامیر داوود و صحیفة سجادیه*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب.

قرشی بنایی، علی اکبر، ۱۴۱۲ق، *قاموس قرآن*، تهران، دار الکتب الاسلامیه.

کفعمی، ابراهیم بن علی عاملی، ۱۴۰۵ق، *المصباح للکفعمی (جنته الأمان الواقیة و جنته الایمان الباقیة)*، قم، دار الرضی (زاهدی).

_____، ۱۴۱۸ق، *البلد الامین و الدرع الحصین*، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.

طوسی، محمدبن الحسن، ۱۴۱۱ق، *مصباح المتهدج و سلاح المتعبد*، بیروت، مؤسسه فقه الشیعه.

صدوق، محمدبن علی، ۱۳۹۵ق، *کمال‌الدین و تمام‌النعمة*، ج ۲، تهران، اسلامیه.